

**OSMANLI DEVLETİ'NİN
MERKEZ VE BAHİRİYE
TEŞKİLATI**

Birinci baskı : 1948
İkinci baskı : 1984
Üçüncü baskı : 1988

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII. Dizi- Sayı: 16³

OSMANLI DEVLETİ'NİN MERKEZ VE BAHRIYE TEŞKİLATI

Ord. Profesör
İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI

4. Baskı

ANKARA, 2020

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, 1888-1977

Osmanlı Devleti'nin merkez ve bahriye teşkilatı / İsmail Hakkı Uzunçarşılı. — 4. baskı. — Ankara : Türk Tarih Kurumu, 2020.

xvi, 632 s., [49] s. resim, tıpkıbasım : resim, tıpkıbasım ; 23 cm. — (AKDTYK Türk Tarih Kurumu yayınları ; VIII. Dizi-Sayı: 163)

Bibliyografya ve indeks var.

ISBN 978 - 975 - 16 - 0042 - 4

1. Merkez yönetim sistemleri _ Türkiye _ Tarih. 2. Donanma _ Türkiye _ Tarih. 3. Tersaneler _ Türkiye _ Tarih. 4. Türkiye _ Tarih _ Osmanlı İmparatorluğu, 1299-1918. 5. Türkiye _ Yönetim ve politikalar _ 1299-1918. I. E.a. II. Dizi.

956.1015

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulunun 29.01.2020 tarihli ve 792/21 sayılı kararı gereği 3000 adet basılmıştır.

ISBN: 978-975-16-0042-4

Kapak Tasarım : Emine ÇAKIR

Baskı

Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sebze Bahçeleri Caddesi Arpacıoğlu İş Hanı No:95/1 İskitler/ANKARA

Tel: (0312) 341 10 24 • Faks: (0312) 341 30 50

www.salmatbasim.com.tr • email: salmatbasim@gmail.com

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Divan-ı hümâyun 1-7.

Divan içtimalı günleri	1
----------------------------------	---

II. Kubbe-i hümâyun — Kubbealtı 8-12.

Divan-ı hümâyun binası	8
----------------------------------	---

III. Divan âzâları ve divan-ı hümâyun içtimaları 13-26.

IV. Arz günleri 30-35.

V. Ulûfe divanı 36-38.

Kasr-ı Adil (Adil köşkü)	36
------------------------------------	----

VI. Divân-ı hümâyun kalemleri 39-110.

Beylikçi veya divan kalemi	40
Tahvil kalemi	43
Rûûs kalemi	45
Rûûs kalemi rûûsları	46

Ordu rûûsları 46.- Rikâb-ı hümâyun rûûsları 46.

Âmedî kalemi ve âmedci	55
Teşrifatçılık	58
Vak'anüvislik	64
Divân-ı hümâyun hocaları	68
Divân-ı hümâyun tercümanları	71
Hazine-i Evrak (Arşiv)	76
Divân-ı hümâyunun başlıca defterleri	79
Tayin muameleleri	92
Defterhâne	95

İKİNCİ BÖLÜM

I. Vezir-i âzam veya sadr-ı âzamlar 111-179.

Sadr-ı âzamların ikindi divanları	136
Sadr-ı âzamların diğer divanları ve teftişleri	138
Cuma divanı (Huzur mürafaası) 138 — Çarşamba divanı 140.	
Sadr-ı âzamların Tersaneyi teftişi	140
Sadr-ı âzamların kola çıkmaları	141
Büyük kol	144
Sadr-ı âzamların şeyh-ul-islâmı ziyareti	145
Vezirlerin sadr-ı âzam ve şeyh-ul-islâmı ziyaret etmeleri	147
Sadr-ı âzamların bayram alayı	147
Sadr-ı âzamların bayram ziyaretlerini kabulü	148
Sadr-ı âzamların tevcihat yapmaları	150
Vezir-i âzamların serdar-ı ekremliği	158
Sadr-ı âzam maaşları	164
Vezir-i âzam dairesi erkânı	163
Sadr-ı âzamların kavuk ve divan elbisesi	173
Vezir-i âzam veya sadr-ı âzamların elkabı	174
Sadr-ı âzamların padişahlarla hususiyetleri	175
Sadr-ı âzam nezâretindeki vakıflar	176
Başvekâletin ihdası	177-179

II. Sadaret veya rikâb-ı hümâyun kaymakamlığı 180-186.**III. Kubbe vezirleri 186-213.**

Vezirler	195-213
--------------------	---------

IV. Nişancı veya tevkif 214-227.**V. Kazaskerler 228-241.****VI. Reis-ül-küttab 242-248.****VII. Paşa kapısı — Bâb-ı âlf 249-261.**

Sadr-ı âzamların kethüda ve mektubî kalemleri	256
Sadr-ı âzam kethüdası ve kalemi	256
Mektupçu dairesi	260

VIII. Bâb-ı âlinin teşekkülü 262-267.

Sadaret arzodası 266

IX. Elçiler hakkında bir icmal 268-288.**X. Elçilerin pâdişah tarafından kabulleri 289-317.**

Bir elçinin XV. yüzyılda huzura kabûlü	291
XVI. yüzyılda pâdişah tarafından elçi kabulü	292
XVII. yüzyılda elçi kabulü	293
Elçilerin divana gelişleri ve nâme takdim etmeleri	296
Elçilerin divana girişleri	299
İran elçisi gelirse	301
Bir seyahatnâmede sefir kabûlü münasebetiyle divan merasimi hakkında.	301
Elçilere dair müteferrik malûmat	306

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. Merkez maliye teşkilâtı (Defterdarlık) 319-337.

Defterdarlar	325
Defterdar kapısı (Bâb-ı defteri)	334

II. Muhtelif yüzyıllarda Osmanlı maliyesi daireleri 338-361.

XVI. yüzyılın ortalarında maliye kalemleri . . . 338

Ruznâmçe-i evvel ve sâni kalemleri 338 — Rumeli muhasebesi kalemi 340 — Anadolu muhasebesi kalemi 341 — Mukabele kalemi 341 — Mukataacı-i evvel kalemi 341 — Mukataacı-i sâni kalemi 342 — Mevkufatçı 342 — Varidatçı 342 — Kılâc tezkirecisi 342 — Tezkireci-i ahkâm-ı Rumeli 342 — Anadolu mukataa-i evvel ve kalemleri 343 — Anadolu mukataacı-i sâni 343 — Anadolu üçüncü mukataacısı 343 — Anadolu mevkufatçısı 343 — Tezkireci-i ahkâm-ı Anadolu 343 — Mukataacı-i evvel 343 — Mukataacı-i sâni 344 — Mukataacı-i sâlis 344 — Tezkireci-i ahkâm 344 — Tezkireci 344 — Kale tezkirecisi 345 — Mevcudatçı 345 — Teslimatçı ve kalemleri 345 — Divittar 342.

XVIII. yüzyılın ortalarında maliye kalemleri. . . 346

Ruznâmçe-i evvel 346 — Başmuhasebe kalemi 346 — Haremeyn muhasebesi 347 — Anadolu muhasebesi 347 — Suvari mukabelesi 347 — Sipah kalemi 347 — Silahdar kalemi 348 — Mevkufat kalemi 348 — Maliye kalemi 348 — Cizye muhasebesi 348 — Küçük ruznâmçe kalemi 349

— Piyade muhasebesi 350 — Küçük evkaf kalemi 351 — Haremeyn mukataası kalemi 351 — Piskapos mukataası kalemi 351 — Büyük kale kalemi 351 — Haslar mukataası kalemi 352 — Başmukataa kalemi 352 — Maden maa salyâne kalemi 352— İstanbul mukataası 352 — Bursa mukataası 352 — Avlonya maa Ağrıboz mukataası kalemi 352 — Mektubî-i defteri kalemi 352 — Ganem kitabeti 353.

XVIII. yüzyıl sonundaki maliye kalemleri . . . 353

1. Büyük ruznâme 353 — 2. Başmuhasebe kalemi 354 — 3. Anadolu muhasebesi 355 — 4. Suvari mukabele kalemi 356 — 5.-6. Sipah ve silâhdar kalemleri 356 — 7. Haremeyn muhasebesi — 8. Cizye muhasebesi 357 — 9. Mevkufat kalemi 357 — 10. Maliye kalemi 357 — 11. Küçük ruznâme 358 — 12. Piyade mukabele kalemi 358 — 13. Küçük evkaf muhasebesi 358 — 14. Büyük kale kalemi 358 — 15. Küçük kale kalemi 358 — 16. Maden mukataası 358 — 17. Salyâne mukataası 359 — 18. Haslar mukataası 359 — 19. Başmukataa kalemi 359 — 20. Haremeyn mukataası 359 — 21. İstanbul mukataası 359 — 22. Bursa mukataası 359 — 23. Avlonya mukataası 359 — 24. Kefe mukataası 359 — 25. Tarihçi kalemi 350 — Malilkâne halifesi kalemi 360 — Zimmet halifesi kalemi 360—Muhallefat halifesi kalemi 360 — Kalemiye dairesi 360 — Menzil halifesi kalemi 360 — Ganem kitâbeti 361 — Piskapos halifesi kalemi 361 — Maliye mahkemesi 361.

III. Devlet Hazineseri 362-373.

Dış hazine (Maliye hazinesi) 364
Nizâm-ı Cedit hazinesi 368
Maliyenin başlıca defterleri 370

Büyük ruznâme defterlerinden 371—Başmuhasebe kalemi defterlerinden 371 — Mevkufat kalemi defterlerinden 372 — Anadolu muhasebesi defterlerinden 372.

IV. Maliye nezâretinin teşkili 394-375.

V. Bazı malî ıstılahlar 376-387.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Osmanlı bahriyesi teşkilâtı

Başlangıç 389-393

I. Osmanlı tersaneleri 394-405.

Gelibolu tersanesi 394

İstanbul tersanesi	396
Süveyş tersanesi	400
Tuna kaptanlığı ve Rusçuk tersanesi	403
Birecik tersanesi	404

II. Tersane halkı 406-413.

Azablar.	406
Kalafatçılar	410
Kumbaracılar	410

III. Kaptan paşa ve sancakları 414-431.

Kaptan Paşa	414
Kaptan Paşa eyâleti	420
Derya kalemi	422
Tersane ricali	425

Tersane emini 425 — Tersane kethüdası 427 — Tersane ağası 428 — Liman reisi 428 — Tersane kâtibi (Cânib efendi) 428 — Tersane reisi 428 — Tersane defter emini 429 — Tersane defter kethüdası 429 — Tersane ruznâmçecisi 429 — İcare kâtibi 429 — Mahzen-i çub ve mahzen-i sürb emin ve kâtipleri 430 — Kalyon kâtibi 430 — Tersane başmimarı 431.

IV. Donanma ümerâsı 432-436.

Kapudâne	433
Patrona	434
Riyale	434

V. Donanmanın denize çıkma merasimi 437-444.

VI. Donanma inşası ve teçhizatı 445-454.

VII. Osmanlı bahriyesinde kullanılan gemiler 455-491.

Kürekle yürüyen gemiler	455
-----------------------------------	-----

Uçurma 455 — Varna beş çifteleri 456 — Karamürsel 456 — Aktarma 456 — Üstüaçık 456 — Çete kayığı 456 — Brolik 456 — Celiyye 457 — Çamlıca 457 — Kütük 457 — Atkayığı 457 — Kancabaş 457 — Şayka 458 — İşkampavye (İşkampoye) 458 — Şahtur 458 — Çekelve 459 — Firkate 459 — kalite 460 — Pergende (Birgende veya pergandi) 460 — Mavna 460 — Gırab 461 — Kadırğa 461 — Baştarde 463 — Baştarde-i hümâyun 464.

Yelkenle yürüyen gemiler	464
Ateş gemisi 466 — Şalope 466 — Brik 466 — Uskuna 467 — Şeh- tiye 467 — Ağrıpar (Ağrıbar) 468 — Korvet 468 — Barça 469 — Kalyon 469 — Firkateyn 470 — Kapak veya kaypak 472 — Üç anbarlı 473.	
Donanmada hizmet eden bazı bahriyeliler	479
Levendlar 479 — Kürekçiler 482 — Aylakeılar 484 — Kalyoncular 485 — Gabyarlar 487 — Sanatkârlar 488 — Sudagabolar 489.	
Denize gemi indirilmesi merasimi	490
VIII. Onaltıncı yüzyılın son yarısından itibaren Osmanlı donanması hakkında bir icmal 492-506.	
Gemi yapılmış olan başlıca kızaklar	505
IX. Deniz mektebinin kuruluşu hakkında bir icmal 507-511.	
X. Bahriye teşkilâtına ait bazı vesika suretleri 512-546.	
Osmanlı bahriyesinde bir dönüm noktası teşkil eden do- nanma kanunnamesi	523
Bahriye mühendishânesine dair lâyiha	528
KAYNAKÇA	XI
DİZİN	547-632
EKLER	